

'Standaard' zegel van de Staten van Utrecht dd. 23-02-1705

Zegel aan charter dd. 25-07-1743

Centraal het wapen van de Staten van Utrecht omringd met de wapens van de vijf steden van het Sticht: Utrecht (schuin doorsneden), Rhenen (drie torens met sleutel), Montfoort (kasteeltoren met l. en r. een molenijzer), Wijk bij Duurstede (dwarsbalk met drie zuilen) en Amersfoort (kruis)

De Tollenburg in de Mars.

Opedoken charters met aanhangende zegels uit de 16e, 17e en 18e eeuw.

Ad J. de Jong en Willem H. Strous

Tijdens onderzoek naar de geschiedenis van De Tollenburg in de Mars¹ bleek dat de laatste heer van Tollenburg in Arnhem woont. Hij is de heer G.A. Baron van Till, geboren te Gorinchem op 17 februari 1908, gehuwd met mevrouw M.P. Rost². Door ons immer actieve verenigingslid Ch.H. Delfin van Mourik Broekman, door gemeenschappelijke interesse – de archeologie – bevriend met het echtpaar Van Till, werden wij erop gewezen dat de heer van Till charters bezit die betrekking hebben op De Tollenburg. Deze informatie kwam te laat om te kunnen worden meegenomen in genoemd artikel maar was te belangrijk om te negeren.

De Mars, het vóór de bedijking in de 14^e eeuw zompige gebied aan de overkant van de Rijn, is tot aan de Franse tijd Rhenens gebied geweest. De Tollenburg werd in 1312 door bisschop Gwijde van Avesnes aan de verste rand, tegen Lienden aan, gebouwd als een versterking tegen zijn buurman de graaf van Gelre; een kleine eeuw eerder was op dezelfde plaats nog een bisschoppelijke tol gevestigd geweest, totdat deze tol circa 1230 werd verlegd naar Rhenen. In 1485 gaf de bisschop zijn eigendom in leen uit aan Lodewijk van Liefdael; het bleef ruim 300 jaar in de boeken van het Utrechtse Leenhof (1529 – 1807) geadministreerd.

De Mars en De Tollenburg maken daarom deel uit van de Rhenense geschiedenis en alles wat daarvan boven water komt, hoort in ‘Oud Rhenen’ te worden beschreven.

Door bemiddeling van Lot Delfin ontmoetten wij mevrouw van Till op dinsdag 7 oktober 2003 bij Lot thuis. Mevrouw Van Till bracht een doos mee met daarin tien charters en een bul die wij hebben kunnen fotograferen. Aan diverse charters zaten al dan niet beschadigde zegels die ook werden gefotografeerd; zie de volgende lijst:

- * Stichts leen op Jan Mannus Peters, een vierde van de Tollenburg-22 februari 1598
- * Stichts leenbrief van Dirk Vonk van Lienden, 3 mergen van de Tollenburg – 16 sept 1630
- * Stichts leenbrief van Dirk Vonk van Lienden de helft tot Tollenburg -16 sept 1630
- * Moeilijk leesbaar vanwege krullerig handschrift ...Hullman? – 25 juli 1639
- * Stichts leen van Berend Adolph Vonk van Lienden 3 mergen van de Tollenburg – 27 januari 1702
- * Stichts leen van Berend Adolph Vonck van Lienden, de helft van Tollenburg – 27 januari 1702
- * Met potlood 161. 1703 over Diderick Vonck van Lieneden en Dirck Vonck van den Tollenburg – 12 maart 1703
- * Stichts approbatie huwelijxe voorwaarden Hr Berend Adolph Vonk en vrwe Maria

Eugenia van Coudenhoven tot Fraytur- 23 februari 1705 (zie foto zegel)

- * Wij Willem Teyler vice richter der stad Nijmegen mitsgaders Adam Jacob Smits en Johan...huis(?) schepenen. Reinier Verschoor en Hermanna Catharina Romswinckel lijftochten elkaar – 9 oktober 1720.
- * (voorgedrukt) Reglement van de Lenen van de Staten van Utrecht t.n.v. mr. Frans Verschoor en Isabella Sophia van der Muelen - 25 juli 1743 (zie foto zegel)
- * In Latijn de rechtenbul van Frans Verschoor – 30 juni 1727

Tussen de charters troffen we een lijst aan, een soort inventaris die iemand eens heeft opgesteld, van wat er zou moeten zijn; 27 nummers worden genoemd. Helaas ontbraken een aantal van de op deze lijst genoemde stukken. Volgens mevrouw Van Till is het mogelijk dat een paar daarvan nog op de zolder van hun huis in Arnhem liggen; enkele andere zullen in de loop van de laatste 60 à 70 jaar verloren zijn gegaan tijdens WO II en verhuizingen.

Gezegelde stukken

Stichtse Leenbrieven

150	Staten van Utrecht, 1730, Over Land in de Marsch, Reinier en Matthijs V.
151	Transport van de Ramskoppen aan R. Verschoor, 1724
152	Staten van Utrecht, 1724, Over Leenen $\frac{1}{4}$ van 29 morgen van de Tollenburgh aan Vereest
id.	Idem in 1716
153	St. van Utrecht, 1734, Overgang Leen $\frac{1}{4}$ van 29 morgen land v.d. Tollenburgh van Reinier V. aan zijn zoon Mr. Pieter Verschoor
id.	Idem $\frac{3}{4}$ id., Id. van de helft, 1734
154	St. van Utrecht, 1717, Over leenen van 29 morgen (of een vierde hiervan?) v.d. Tollenburgh aan A. de Wijs te Amersfoort
155	Overgang van een deel v.d. To. van Wed. Klerck (Elberta Vr) aan Reinier V., 1721
156	2 leenbrieven Arend v. Geijtenbeek, Sept. 1770, Deeltje Tollenburg. Vervallen aan R. Verschoor?
157	2 Leenbrieven aan R. Verschoor, Sept. 1770, deel To.. In 1775 tot 1 Leen vereenigd met de andere deelen
	4 Leenbrieven aan R. Verschoor, 5 Aug. 1775, Vereenigd tot één leen en onder één Heergewaad ³
158	2 Stichtsleen van Elberta Verschoor wed. D. Klercq, met de helft v.d. To. en van 3 morgen v.d. To., 1711
	1 id., van E. Verschoor, deel To., 1721
159	2 Leenbrieven van Dirk Klercq, met de helft v.d. To., 1716, en met 3 morgen, id. (n.b. in de kantlijn: 'zie 167')

160	2 id., op Vr ^e M.E. van Coudenhove – de Fraitur, met de [helft] v.d. To. en met 3 morgen, 1706
161	2 id., op Berend Adolf [----] Lienden, met de helft en 3 morgen v.d. To., 1702, na dood van Huij[----] Lienden [----] tot den Tollenburgh
161	1 brief van Heerlkh ^d Marsch over Johan en [----] Vonck van Lienden en Dirck Vonck van den Tollenburgh, 1703
162	2 Leenbrief op Huijbert Vonck [----] Lienden, na dood van zijn vader Dirck, helft en [----] morgen v.d. To., 1658
-	Magescheid goederen Dirck Vonck (zie 165) waarbij [----]k van Lienden o.a. Tollenburg krijgt, 1600
163	2 id., op Dirk Vonck v. Lien[----] na dood van zijn neef Hendrik Vonck v.L. de helft en 3 morgen v.d. To., 1630
164	2 id., op Hendrik Vonck v.L. na dood van zijn [----] Vonck v.L. de helft en 3 morgen v.d. [----], 1625
165	1 [---]k Vonck Dirricksz met h[----] Tollenburg, 1588
166	1 id., [---]s Peters van ¼ v.d. Tollenburg, 1598
167	Eigendomsbrief, van Dirk Klerck over 20 morgen van de To., (zie 159), 1707
-	Transportbrief van 9 morgen in de Marsch uit den boedel van Mr. Sijndicus Klerk, 1712 (n.b. potloodaantekening: ‘met Wapenregister Rutger Buddingh!’)
-	Transportbrief van 29 morgen v.d. Tollenburg, 1606
-	Coopbrief van t.? (potloodaantekening: ‘overtjes?’), No 9, (met potloodaantekening: ‘ ? ±1623’)

Alle namen in deze opsomming kunt u terugvinden, maar dan in de juiste chronologische volgorde, in *Genealogie en Heraldiek* van De Jong en Otterlo, pag. 112/113. Daaruit blijkt ook hoe de heer G.A. Baron van Till uiteindelijk de laatste heer van Tollenburg werd, totdat hij de hofstede en het land zo'n twintig jaar geleden verkocht aan een verzekeringsmaatschappij.

Verder werd nog een tweede lijst aangetroffen, op ruitjespapier, die ook werd gefotografeerd. Ook hierin veel, maar weer andere charters en uittreksels ergens van. We hopen hierop later terug te komen.

Sinds 11 september 1562 was het leengoed tot in zes delen uiteengevallen⁴. Beide inventarisnummers geven door de jaren heen de eigendomsovergangen weer van de verschillende delen van het goed De Tollenburg. Mr. Reinier Verschoor, raad in de vroedschap van Utrecht, heeft zich ervoor ingezet om het leengoed weer in één hand te krijgen, en onder één Heergewaad, en dat is hem per 5 augustus 1775 gelukt. Dat hem dit niet geweigerd kon worden kwam door de clause in de leenbrief uit 1562 waarin stond dat, wanneer de delen weer verenigd zouden worden, het dan weer één leen zou zijn. Het heeft ons een mooie kaart opgeleverd, in 1760 getekend door Martinus Beijerinck en in mei 1775 nagetekend, maar op kleinere schaal, door J.P. Cognac, als bijlage bij

het verzoek van Reinier Verschoor aan het Utrechtse Leenhof. De kaart uit 1760 was opgemaakt in opdracht van zijn oom Matthijs Verschoor, oud-raad der stad Delft. Eenzelfde overzicht van het verloop van de eigendom van de verschillende stukken land is te vinden in de Stichtsche, Gaasbeeksche en Overijsselsche Leenen⁵.

Het oudste charter dat werd aangetroffen werd uitgewerkt en volgt hieronder: Die Staten vanden Lande van Utrecht, doen condit allen luijden dat op huijden dato onderscreven voor onsen Lieven ende getrouwen Joncheer Niclaes van Suijlen van Draeckenburch heere vander Sevender ende Luyjtenant Stadthouder van de Leenen slandts van Utrecht ende Leenmannen naerbescr- gecomen ende gecompareert ist henrick de Bruijn ende droech op ten onsen handen mit sijnen vrijen moetwille het rechte vierendeel van een stuck landts houdende omtrent negen ende twijntich morgen landts gelegen inde Marsche neven der Stadt Rhenen over den Rhijn geheeten Tollenburch met allen sijnen toebehooren ende die voorn- henrick de Bruijn ginck het rechte vierendeel vant voors- stuck landts off ende vertrock daer van clærlicken als onse mannen wijsten dat recht was ende hij schuldich was te doen, soe dat hij daer aen nijet meer en behielt noch wachtende en was ende wij onsen vrijen wille daer mede doen mochten. Doen dit geschijet was verlijden wij naar [verder onleesbaar want op de vouw] eene brieven Jan mannus Peters ende borger tot Thiel met het rechte vierendeel vant stuck landts gelegen ende geheeten als vooren, te houden van ons ende onse nacomelingen bij allre manieren als die voorn- henrick de Bruijn tvoors- vierendeel landt te houden plach ende alsmede tselve mit recht schuldich is ende behoort te houden. Ende die voorn- Johan mannus heeft den eedt daertoe staende gedaen. Behouden ons ende een ijegelijck sijn goet recht als daer dit geschijeden Joncker frederick van Haegen ende Aert van hardicxvelt onse mannen van Leen ende meer goeden luijden. In oorconde sbrieffs besegelt mitten Segel des Leenhoffs van Utrecht. Gegeven binnen den Stadt Utrecht op den xxii^e Februarij xv^e acht ende negentich. w.g. A. vander Burg

Noten

- ¹ Strous, Willem H., De Tollenburg in de Marsch. Borchleen van Ter Horst. In: *Terugblik. 'De Betuwe op slot'. Over kastelen en adellijke huizen*, Jaarboek Tabula Batavorum nr. 4, Opheusden 2003, pag 209-218.
- ² Jong, A.J. de, en C.L. van Otterlo, *Genealogie en Heraldiek te Rhenen*, Voorthuizen/Zeist 1996, pag 116.
- ³ Een Heergewaad is de prestatie die de leenman voor de belening en de leenverheffing bij een nieuwe leenheer schuldig was.
- ⁴ Het Utrechts Archief, Utrecht. Leenhof Utrecht 1529-1807, toegang 38, inv.nrs 126 en 189.
- ⁵ Beelaerts van Blokland, Jhr. W.A., *Stichtsche, Gaasbeeksche en Overijsselsche Leenen*, gelegen in Gelderland. Arnhem 1907, pag. 14 – 17.